

життя вона доживала в комірчині своєї прислуги, хворіючи і голодуючи, позбавлена продовольчого пайка і всіма забута [1, 13].

22 квітня 1922 р. В.М. Ханенко померла. Її поховали поряд із чоловіком на території Видубицького монастиря. Тривалий час над їхньою могилою стояв дерев'яний хрест із написом: «Ханенкам от Дуни», від вірної прислуги... [8, 72].

Варвара Миколовна Ханенко зробила значний внесок в розвиток освіти, культури та мистецтва всієї України. Будучи від природи обдарованою високими моральними чеснотами, вона була однією з найяскравіших постатей свого часу.

Посилання

1. Крутенко Н. Варвара Ханенко // Жінка. – 1993. – № 5. – С. 12-13.
2. Матеріали науково-практичної конференції з нагоди 150-річчя від дня народження Б.І. Ханенка, мецената, колекціонера, фундатора музею. – К., 1999. – 85 с.
3. ЦДІАК, ф. 442, оп. 635, спр. 20, арк. 201.
4. ЦДІАК, ф. 983, оп. 1, спр. 3 а, арк. 2.
5. Бобраницький Ю. Лампочка Ханенка // Україна молода. – 2004. – № 78. – С. 13.
6. Бобраницький Ю. Патріоти у великих справах і повсякденному житті // Народна газета. – 2005. – № 35. – С. 3.
7. Крутенко Н. Фундатори // Пам'ятки України. – 1998. – №2. – С. 9.
8. Крутенко Н. Ханенки // Пам'ятки України. – 1996. – № 3-4. – С. 62-72.
9. Слабошпицький М. Українські меценати. – К., 2001. – 324 с.

Кузина Д.И. Провсметительская и благотворительная деятельность Варвары Ханенко

В статтє содержится информация о жизни и деятельности извѣстного мецената и коллекционера В.Н. Ханенко. Особое внимание уделяется анализу ее работы в сфере просветительства, прослеживаются основные этапы данного процесса, освещается вклад В.Н. Ханенко в создание музея в Киеве.

Kuzina D.I. The enlightenment and philanthropy activity of V.M. Khanenko

This article contains the information about life and career of the famous Maecenas and collector V.M. Khanenko. The special attention is devoted to the analysis of his activity in the field of enlightenment; main stages of this process have been investigated; the contribution of V.M. Khanenko to creation of museum in Kiev has been widely covered.

РОЛЬ ЯЛТИНСЬКОГО БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА У РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1868-1918 рр.)

У статті проаналізовано роль Ялтинського благодійного товариства у розвитку системи громадського піклування Таврійської губернії. В роботі визначені основні напрямки діяльності та особливості функціонування цього об'єднання. Висвітлено історію благодійних закладів, котрі були відкриті цією організацією наприкінці XIX – на початку XX століття. Встановлено, що представники царської родини та місцевої інтелігенції брали активну участь у роботі цієї добродійної спілки.

Однією з актуальних проблем вітчизняної історичної науки є становлення та розвиток громадського піклування на теренах нашої держави в XIX – XX ст. Це питання набуло особливого значення після здобуття Україною незалежності, коли в країні почали відбуватись кардинальні соціально-економічні зміни, котрі призвели до появи значної кількості знедоленого населення, жебрацтва та підвищення рівня злочинності. Розв'язання проблем, що пов'язані з соціальним розшаруванням та формуванням нового громадянського суспільства, стає можливим при залученні не тільки передового досвіду країн Європи та Північної Америки у царині соціальної роботи, але й досвіду, що набули наші предки у галузі благодійності та філантропії.

З настанням XXI ст. дослідження з цієї теми значно активізувались в Україні. Були опубліковані монографічні та дисертаційні дослідження, що стосуються різних аспектів історії розвитку благодійності та філантропії в нашій державі. Серед найбільш вагомих відокремимо дисертацію Н.А. Колосової «Благодійницька діяльність в культурі України (кін. XX – поч. XXI ст.) в контексті вітчизняних і європейських традицій» [1], монографії Н.А. Сейко «Добродійність у сфері освіти України (XIX – поч. XX ст.). Київський учбовий округ» [2], а також спільну працю київських дослідників Н.І. Загребельної та І.А. Коляди «Велика війна: Українство і благодійність (1914-1917 рр.)» [3]. Цілеспрямоване вивчення історії громадського піклування та благодійності в Таврійській губернії розпочалось лише в останні роки, коли з'явилися публікації, котрі були присвячені благодійним товариствам та закладам Сімферополя [4; 5]. Розвиток добродійної діяльності в інших районах Тавриди все ще залишається terra incognita для місцевих науковців, навіть не дивлячись на те, що деякі з благодійних спілок Євпаторії, Севастополя, Ялти відігравали вагомий роль у розвитку громадського піклування в регіоні. Саме тому вивчення та оцінка масштабів діяльності та дослідження основних напрямків діяльності філантропічних об'єднань, розташованих в різних повітах губернії

– важлива ланка в дослідженні генези громадської доброчинності в Криму та Північній Таврії в 1868-1918 рр.

Позитивні зміни, які відбулись у законодавстві Російської імперії протягом 60-х років XIX ст., не тільки стимулювали розвиток громадського благодійного руху в державі, але й дозволили сформувати перші доброчинні спілки в повітах Таврійської губернії. Благодійні товариства загального типу, які надавали допомогу усім категоріям населення незалежно від соціального статусу, віросповідання чи національної приналежності, стали першими філантропічними організаціями регіону. Саме спілки цього типу взяли на себе тягар зі становлення та розвитку системи громадського піклування, що охоплювала широкі верстви населення та активно запобігала розповсюдженню таких негативних соціальних явищ, як професійне жебрацтво, безпритульність та підліткова злочинність.

Більшість благодійних товариств Таврійської губернії підпорядковувалась Міністерству внутрішніх справ. Принципи організації та діяльності доброчинних об'єднань усіх типів визначались статутом, в якому окремим параграфом зазначалось, що спілка не переслідує ніяких політичних цілей. Внутрішня структура, склад та фінансова діяльність для усіх філантропічних товариств була ідентична. За своєю структурою кожна доброчинна спілка складалася з головного правління, до складу якого входили голова, його заступники, скарбничий та найбільш активні члени спілки, а також загальних зборів усіх осіб, що брали участь в діяльності товариства [6, 2-4].

Першим доброчинним об'єднанням, що з'явилося на теренах Таврійської губернії після подій Кримської війни, стало Ялтинське благодійне товариство, засноване 16 червня 1869 року. На той час у Ялті, яка отримала статус міста 1837 року, проживало лише 2 тисячі мешканців, проте швидкі темпи зростання та розширення населеного пункту у другій половині XIX ст. обумовили необхідність створити філантропічну організацію, котра б надавала допомогу нужденним, які прибували до Південного берегу Криму у пошуках роботи та лікування. В перший рік існування до складу спілки увійшло 53 особи. Завдяки жертвам імператорської родини (Великі князі Олексій Олександрович та Олександр Олександрович надали 300 крб.), проведенню благодійних спектаклів та внескам членів товариства спілці вдалось не тільки розпочати свою доброчинну діяльність, але й приступити до зборів коштів на побудову дитячого притулку [7].

Вже влітку 1871 р. товариству вдалось відкрити благодійну установу для опіки над дітьми чорноробів в Алуці на 20 місць. В той же рік Ялтинське благодійне товариство було прийнято

під заступництво імператриці Марії Олександрівни, що позитивно позначилося на справах організації, оскільки об'єднання отримало змогу залучати кошти, які надходили з Санкт-Петербургу, на проведення благодійних акцій та заходів. На початковому етапі існування організація мала досить скромний бюджет, тому її видатки не перевищували 3000 крб. В 70-ті роки XIX ст. об'єднання щорічно витратило 400 крб. на матеріальну допомогу місцевим 33 сім'ям та більш ніж 2300 крб. на утримання дитячого притулку [8, 23-25].

Будівля, котру винаймало Ялтинське благодійне товариство у якості дитячого притулку, не могла вмістити в себе усіх неповнолітніх, кількість яких постійно зростала. У квітні 1875 р. відбулась закладка нового двоповерхового будинку для сиріт Ялтинського благодійного товариства. Будівництво, що тривало протягом року і коштувало 6000 крб., здійснювалось на гроші, отримані від княгині Е.К. Воронцової, а також від лотереї-алегрії, котра була проведена графинею Є.Ф. Тізенгаузен та баронесою А.К. Пиллер за участю місцевих органів влади та представників царської родини [9, 41].

В новий притулок приймали сиріт на напівсиріт міста у віці від двох до восьми років. Хлопчики виховувались у притулку до дванадцяти років, а дівчатка до сімнадцяти. Оскільки заклад постійно був переповнений знедоленими дітьми, правління товариства ухвалило рішення про відкриття денного притулку, де діти робітників Ялти могли б отримати нагляд та медичну допомогу. 1893 року добродійна спілка відкрила новий благодійний заклад, в котрий приймались хлопчики та дівчата віком від двох до восьми років. В перші роки існування кількість відвідувань щорічно складала близько 1000, зростаючи з кожним роком, у 1905 році вона перевищувала 6500 [10, 6-7].

Пік активності товариства припав на 90-ті роки XIX ст., коли воно перейшло під заступництво Великої княгині Ксенії Олександрівни. В цей період товариством була заснована більшість благодійних установ, в яких існувала нагальна потреба. Розбудова Ялти, а також розбиття нових виноградників в окрузі міста наприкінці XIX ст. призвели до значного напливу робітників, котрі не мали місць для нічлігу. Намагаючись вирішити незручності, пов'язані з безпритульними чорноробами, Ялтинське благодійне товариство відкрило в одному з міських будинків нічліжний притулок. Оскільки кількість осіб, що потребували нічлігу, постійно зростала, правління товариства прийняло рішення побудувати для них окремий заклад. 1892 року товариство звело на кошти М.І. Воронцової приміщення на 75 койко-місць. За десять років спілці вдалося побудувати новий нічліжний притулок, в якому було розміщено 300 койок. Число нічліжників, котрі користувались послугами установи, постійно збільшувалось:

якщо 1899 р. у нічліжці було зафіксовано 16838 відвідувань, то в 1903 їх кількість сягнула 53712. 1901 року за ініціативою С.В. Фортунато в приміщенні закладу було відкрито народну столову, де нужденні мали змогу отримати дешеві та безплатні сніданки та обіди [10, 12].

Однією з найбільш гострих проблем Ялти кінця XIX ст. була відсутність пологового будинку, оскільки ані земство, ані міська управа не мали такої установи. Незаможні мешканки міста були змушені народжувати вдома, що нерідко призводило до смерті як матерів, так і немовлят через брак необхідного медичного обладнання та антисанітарні умови. 1897 року Ялтинське благодійне товариство відкрило притулок для породілей ім. Є.Ф. Штангеевої та П.К. Смірнова. Завдяки пожертві Миколи II заклад було розширено, що дало змогу приймати одночасно до восьми вагітних жінок. Прийом та медичне обслуговування в ньому були безкоштовними. Згідно зі статистичними даними 1908 р. до послуг цього пологового будинку зверталось 27 % усіх породілей міста [10, 8-9].

Значимо, що вже на початку 90-х років XIX ст. товариство відзначалось високим ступенем організації у царині доброчинності. Кожен нужденний, звертаючись до спілки за допомогою, направлявся до дільничного піклувальника, який збирав інформацію про добробут цієї особи. Після цього піклувальник складав «довідковий листок», котрий містив в собі відомості про стан справ незаможного, що претендував на матеріальну допомогу від товариства. Цей документ служив основним чинником при визначенні об'ємів та тривалості надання матеріальної допомоги. Ці, на перший погляд бюрократичні міри, дозволяли організації не тільки допомагати бідним міста у необхідних розмірах, ефективно боротись з професійним жебрацтвом, але й виступати посередником між знедоленими Ялти та приватними благодійниками [11].

Серед інших суспільних проблем, з якими активно боролось Ялтинське благодійне товариство, була велика кількість чахоточних хворих, котрі досить часто не мали змоги лікуватись та навіть проживати на території міста. Організація відкрила окреме піклування про незаможних приїжджих хворих 1896 року. Бідним, які у більшості випадків намагались лікуватись від туберкульозу, але не мали змоги оплатити ані лікування, ані сплатити орендну плату за житло, надавали грошову допомогу, поміщали до приватних помешкань, де вони були забезпечені необхідними ліками та медичним наглядом. 1899 року спілка отримала дозвіл від МВС відкрити притулок для хронічно хворих. Установа, яка отримала назву пансіонат «Яузлар», була зведена восени 1900 р. і могла вмістити в себе понад 60 хворих [12, 3-5].

На початку XX ст. товариство припинило створювати нові благодійні заклади, зосередивши увагу на підтримці вже існуючих притулків. Під час війни на Дальньому Сході добродійній спілці вдалося зібрати 15710 крб. 39 коп. Ці гроші були використані на сплату жалування лікарям та сестрам милосердя, котрі опікувались пораненими в Аутському притулку, де розмістили поранених вояків, а також на надання матеріальної допомоги сім'ям загиблих вояків [13]. Активна філантропічна діяльність Ялтинського благодійного товариства 1905 року, в період, коли усю державу охопили економічна криза та політична нестабільність, підірвала фінансові спроможності спілки. 1909 року організація була змушена звернутися через свою покровительку Велику княгиню Ксенію Олександрівну до Миколи II з проханням погасити борги об'єднання. Цар не тільки видав 6500 крб. на погашення боргів, але й додатково пожертвував 1000 крб. на потреби товариства [14].

Надання медичної допомоги населенню міста також було важливим аспектом діяльності Ялтинського благодійного товариства протягом всього періоду його діяльності. Завдяки проханням товариства місцеві аптеки приймали пожертви на користь організації, надавали знедоленим дешеві ліки. З 1901 р. спілка утримувала лікаря для нагляду за хворими. Під час холерної епідемії 1910 р. організація сформувала спеціальний «Холерний фонд для боротьби з хворобою», з якого постраждалі могли отримати грошову допомогу, ліки та медичний нагляд [10, 3-4].

Активність Ялтинського благодійного товариства, до складу якого входили такі відомі громадські діячі, як І.К. Айвазовський, П.А. Воронцов-Шувайлов, А.П. Чехов, постійно зростала, про що свідчать дані таблиць № 1, № 2, з яких випливає, що видатки на доброчинність, а також кількість благодійних установ, котрі належали спілці, постійно збільшувались. Саме завдяки ефективним та багатовекторним діям об'єднання Ялта розвивалась не тільки як курортне місто та літня резиденція царської родини, але й як упорядкований населений пункт з високим рівнем громадської свідомості та соціального захисту місцевих жителів та приїжджих громадян.

Організація припинила свою діяльність лише у 1918 р., коли Крим перетворився на арену боротьби за владу між більшовиками та білогвардійцями. На той час практично всі доброчинні об'єднання, втративши основні джерела прибутку, були не в змозі подолати наростаючу пауперизацію населення, та припинили свою діяльність. Заклади, які були засновані ними, перетворились на військові шпиталі для поранених та хворих вояків.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що Ялтинське благодійне товариство відіграло

одну з найважливіших ролей у розвитку системи громадського піклування регіону. Саме на цю організацію було покладено тягар з надання допомоги знедоленому місцевому населенню, а також особам, що лікувались у Ялті та її передмісті. За масштабами діяльності та кількістю добродійних установ, котрі утримувались зарахунок коштів спілки, вона посідала друге місце після Сімферопольського благодійного товариства. Діяльність цих добродійних об'єднань – чудовий приклад ефективної діяльності міської громади, котра змогла створити мережу закладів для підтримки бідних міста, практично без залучення державних коштів. Завдяки активності спілки фактично усі категорії нужденного населення повіту (сироти та безпритульні діти, старі, хворі, ветерани війни та знедолені родини) отримували необхідну поміч та підтримку.

Табл. 1.

Благодійні заклади Ялтинського благодійного товариства

№ з/п	Назва благодійного закладу	Рік заснування
1	Дитячий притулок	1871
2	Нічліжний притулок для ялтинських робітників	1886
3	Дитячий денний притулок «Ясла»	1893
4	Піклувальництво про приїжджих нужденних хворих	1896
5	Притулок для породілей ім. Є.Ф. Штангеевої та П.К. Смірнова	1897
6	Пансіон «Яузлар»	1900
7	Народна столова та чайна	1901

Табл. 2

Доходи та видатки Ялтинського благодійного товариства

Рік	Кількість членів	Членські внески	Доходи	Видатки
1899	222	491 крб.	41552 крб. 18 к.	47571 крб. 87 к.
1902	371	870 крб.	80387 крб. 16 к.	77940 крб. 08 к.
1903	352	502 крб.	100418 крб. 75 к.	89639 крб. 14 к.
1905	307	749 крб.	135896 крб. 07 к.	53647 крб. 04 к.
1908	244	507 крб.	23954 крб.	28200 крб.
1910	192	247 крб.	52857 крб. 82 к.	43831 крб. 16 к.
1912	158	131 крб.	88587 крб. 52 к.	131176 крб. 28 к.

Посилання

- Колосова Н.А. Благодійницька діяльність в культурі України (кін. XX – поч. XXI ст.) в контексті вітчизняних і європейських традицій [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук / Н.А. Колосова. – К., 2006. – 20 с.
- Сейко Н.А. Добродійність у сфері освіти України (XIX – поч. XX сторіччя). Київський учбовий округ [Текст] / Н.А. Сейко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 448 с.
- Загребельна Н.І. Велика війна: Українство і благодійність (1914–1917 рр.) [Текст] / Н.І. Загребельна, І.А. Коляда / Ін-т історії України НАН України; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 194 с.
- Бобкова О.М. Организация и деятельность Сиротского

дома тайного советника А.Я. Фабра [Текст] / О.М. Бобкова // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 85. – С. 100-105.

5. Савочка А.Н. Симферопольское благотворительное общество в системе органов общественного призрения досоветского Симферополя [Текст] / А.Н. Савочка // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 120. – С. 46-52.

6. Устав Ялтинского благотворительного общества за 1869 год [Текст]. – Ялта, 1869. – 12 с.

7. Годовой отчет о деятельности Ялтинского благотворительного общества за 1869/1870 год [Текст] // Таврические губернские ведомости. – 1871. – 4 февр.

8. Державний архів в Автономній Республіці Крим, ф. 26, оп. 1, спр. 25478, 28 арк.

9. Пятидесятилетие Ялты (1837–1887 гг.): Исторический конспект и памятная книжка, с приложением трех последовательных фотографий [Текст]. – Ялта, 1887. – IV, 74 с.

10. Отчет правления Ялтинского благотворительного общества, состоящего под Августейшим покровительством Ея Императорского Высочества Великой княгини Ксении Александровны, за 1912 год [Текст]. – Ялта, 1913. – 102 с.

11. А.Д. Ялтинское благотворительное общество [Текст] / А.Д. // Крым. – 1893. – 5 сент.

12. Російський державний історичний архів, ф. 1287, оп. 19, спр. 2317, 16 арк.

13. Попова В.Ю. Денежный отчет состоящего под Августейшим покровительством ея Императорского Высочества Великой княгини Ксении Александровны, Временного Комитета по оказанию помощи на Южном берегу Крыма больным и раненым, пострадавшим в действующей армии на Дальнем Востоке [Текст] / В.Ю. Попова, А.Ф. Фролов-Багреев, И.Н. Альшулер // Крымский курьер. – 1905. – 3 нояб.

14. Павловский В.А. Высочайший дар Ялтинскому благотворительному обществу [Текст] / В.А. Павловский // Русская Ривьера. – 1910. – 9 янв.

Савочка А.Н. Роль Ялтинского благотворительного общества в развитии системы общественного призрения Таврической губернии (1868-1918 рр.)

Статья посвящена анализу роли Ялтинского благотворительного общества в развитии системы общественного призрения Таврической губернии. В работе определены основные направления деятельности и особенности функционирования организации. Также освещена история благотворительных учреждений, которые были открыты организацией в конце XIX – начале XX века. Установлено, что представители царской семьи и местной интеллигенции принимали активное участие в работе этого благотворительного общества.

Savochka A.N. The role of Yalta charity union in the development of public care system in the Taurida province (1868-1918)

The article is devoted to the analysis of Yalta charity union's role in development of public care system in the Taurida province. The main direction of activity and special feature of functioning of this organization have been determined. History of charity establishments, which were founded by this union, is discovered. It was established that royal family and members of local intelligentsia had taken part in this charity organization's activity.